

El paisatge del trencalòs

Grup de Recerca en Àrees de Muntanya i Paisatge (GRAMP).
Departament de Geografia, Universitat Autònoma de Barcelona (UAB).

Els Pirineus són unes muntanyes humanitzades i haurien de continuar sent-ho, però no a qualsevol preu

El territori, i el paisatge en particular, són l'herència d'unes relacions establertes entre la societat i el medi natural, les quals amb el pas del temps s'han representat de diferents maneres sobre l'espai geogràfic. Les especials condicions ambientals de la muntanya i la seva riquesa en recursos naturals han fet que el maridatge d'aquesta relació sigui ple de perturbacions naturals i/o humanes que són a l'origen dels canvis que poden afectar la fauna salvatge i que es poden analitzar a partir de tres eixos explicatius:

Primer, la composició, estructura i biomassa forestal dels Pirineus ha estat canviant durant els darrers 10.000 anys. Diferents canvis significatius en les grans formacions vegetals estables i dominants de l'espai forestal (bedollars i/o avellanoses, avetoses i/o fagedes, pinedes i/o rouredes, etc.) s'han combinat amb diferents graus de representació amb el pas dels anys, fent que la combinació entre els espais oberts amb formacions vegetals herbàcies i arbustives i els ambients forestals (més o menys tancats) fos canviant.

Segon, **l'estudi de les variacions climàtiques** a partir de la darrera glaciació que combina períodes freds i secs, propis d'ambients esteparis, amb moments de millorament tèrmic i increments de la precipitació amb una presència important de vegetació caducifòlia.

I tercer, l'explicació de **la construcció del paisatge actual com a resultat de la interacció entre la societat i el medi natural** al llarg del temps.

Als Pirineus, aquesta relació, és l'herència d'una activitat humana que es remunta (amb alts i baixos) a més de 6.000 anys d'història i que ha provocat que:

A) La societat modifiqui el medi natural i per tant, no es pugui estudiar la vegetació i la fauna actual sense tenir en compte la suma d'impactes humans pretèrits responsables de la seva evolució.

B) El clima, a més de determinar el desenvolupament de la biodiversitat, juga un rol fonamental en el desenvolupament de les activitats antròpiques i determina l'ocupació humana de l'alta muntanya pirinenca.

C) El territori actual és el resultat individual o col·lectiu de totes les activitats econòmiques "tradicionals" (agricultura, ramaderia, silvicultura i metal·lúrgia) i "modernes" (activitats turístiques), però els canvis dràstics en el territori es donen a partir de l'especialització en una determinada activitat econòmica.

En base a aquests coneixements, no es pot negar que els Pirineus són el producte d'uns quants mil·lenis de presència humana continuada que han servit per configurar diferents lligams entre la societat i el medi natural. De totes les pràctiques humanes n'hi ha una que destaca per damunt de la resta per la seva continuïtat en el temps: l'aprofitament ramader. Hi ha indicis de pastoreig almenys des del Neolític Final i de "ramaderia" des del Bronze Final. Per això, la ramaderia extensiva forma part dels ecosistemes naturals pirinencs i a més d'afavorir la presència d'espais oberts ha estat la responsable d'aportar una bona part dels recursos tròfics que han servit d'aliment a una bona part de la fauna salvatge. Aquest fet ha generat una histèresi de molts anys que en desaparèixer pot provocar canvis dràstics en la diversitat vegetal i manca d'aliments per a molts animals que s'hi havien adaptat, com per exemple, el trençalòs.

Per tant, s'ha de tenir en compte que els actuals valors naturals dels Pirineus estan condicionats per la presència humana que sovint els ha enriquit. Per això, el problema no és la presència de determinades activitats humanes, sinó la seva intensitat i concentració. La ramaderia extensiva passada no té res a veure amb la ramaderia intensiva actual, és l'exemple de com una mateixa activitat pot gestionar l'espai de maneres oposades modificant els espais de relació entre la societat i la natura i canviant el paisatge. Abans, l'espai de relació tradicional en el que es basaven les pràctiques humanes pensaven més en el buit que no pas en el ple i fent-ho afavorien la diversitat d'hàbitats. Ara, com ho demostra el desenvolupament desmesurat de les infraestructures i la urbanització, l'espai lliure ja no és tant important a l'hora de pensar en la lògica d'ocupació.

Els Pirineus són unes muntanyes humanitzades i haurien de continuar sent-ho, però no a qualsevol preu, perquè un paisatge sense vida és un paisatge que es perd.

Grup de Recerca en Àrees de Muntanya i Paisatge (GRAMP)

En el si del Departament de Geografia de la Universitat Autònoma de Barcelona hi ha una llarga tradició d'estudis sobre les àrees de muntanya, particularment del territori català. De fet, possiblement podríem situar l'inici –en sentit ampli– d'aquesta línia/àmbit de recerca en els treballs d'Antoni Tulla i Pujol, iniciats cap a l'any 1977 i fets públics en diversos articles fins que l'any 1982 va presentar la seva tesi doctoral: *Procés de transformació agrària en àrees de muntanya*. En la que tractava les explotacions de producció lletera com a motor de canvi a les comarques de la Cerdanya, el Capcir, l'Alt Urgell i el Principat d'Andorra.

Les muntanyes són uns àmbits en els que el grup de recerca ha vingut treballant des de fa anys. El primer projecte col·lectiu va ser el Programa MAB-6 Alt Pirineu (Urgellet-Baridà), encarregat per la DGMA (MOPU) l'any 1985. Posteriorment, les feines al Parc Natural del Cadí Moixeró van permetre realitzar les tesis doctorals de Joan Manuel Soriano López (1994) i després la de David Molina Gallart (2000). També s'ha treballat al Parc Natural de Sant Llorenç del Munt i Serra de l'Obac i al Parc Natural de l'Alt Pirineu on en Jordi Nadal (2002) i Albert Pèlach (2004) respectivament, han realitzat les seves tesis.

Una de les virtuts que al nostre entendre ha incorporat aquesta tradició és la multidisciplinarietat d'enfocaments en la recerca i la diversitat d'aproximacions temàtiques. Així, s'han alternat i integrat les descripcions, anàlisis i interpretacions d'aspectes econòmics, d'evolució del paisatge vegetal, d'història antiga i recent, de dinàmiques demogràfiques, de respostes del mantell edàfic, dels condicionants geomorfològics..., etc.

Per això, aquells investigadors del Departament que fem recerca en l'espai muntà i que ho fem des d'una òptica paisatgística ens hem agrupat entorn al Grup de Recerca en Àrees de Muntanya i Paisatge, davant la necessitat de posar nom a un equip dinàmic, que fa anys que existeix i que té la intenció explícita de donar cabuda a totes les recerques relacionades amb l'àmbit territorial i temàtic que incorpora el títol i a totes les persones interessades a fer-les independentment, per descomptat, de l'àrea de coneixement a què es trobin adscrites.